

**ОЛИЙ ТАЪЛИМНИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШ: САМАРАЛИ
БОШҚАРУВ ВА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШ ТИЗИМИНИ
ЯРАТИШ**

Турдиалиев Муҳаммад Али Пўлатжон ўғли

Тошкент давлат юридик университети
Халқаро хусусий ҳуқуқ шўбаси доцент в.б., ю.ф.ф.д.,

***Аннотация:** Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини трансформация қилиш, самарали бошқарув ва таълим сифатини таъминлаш тизимини яратиш масалалари кўриб чиқилади. Тадқиқот мақсади олий таълимда самарали бошқарув механизмлари ва сифат таъминоти тизимини яратишнинг назарий-методологик асосларини ишлаб чиқиш ва амалий тавсиялар таклиф этишдан иборат. Тадқиқот жараёнида М. Троунинг олий таълим оммавийлашуви назарияси, Ж. Салми ва Ф. Алтбахнинг жаҳон даражасидаги университетлар концепцияси, ESG 2015 халқаро стандартлари асос қилиб олинди. Ўзбекистон, Жанубий Корея (BK21 дастури), Хитой ("Икки бирламчи синф" ташаббуси), Сингапур ва Қозоғистон тажрибаси қиёсий таҳлил қилинди. Натижада ОТМларнинг академик ва молиявий мустақиллигини кенгайтириш, корпоратив бошқарув принципларини жорий этиш, ESG 2015 стандартлари асосида ички ва ташқи сифат таъминотининг ягона миллий тизимини шакллантириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилди.*

***Калит сўзлар:** олий таълим, трансформация, таълим сифати, бошқарув тизими, акредитация, рақамлаштириш, академик мустақиллик, халқаро рейтинглар, ESG 2015, "Ўзбекистон – 2030" стратегияси.*

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы трансформации системы высшего образования Республики Узбекистан, создания эффективной системы управления и обеспечения качества образования. Цель исследования заключается в разработке теоретико-методологических основ создания механизмов эффективного управления и системы обеспечения качества в высшем образовании и предложении практических рекомендаций. В ходе исследования за основу взяты теория массовизации высшего образования М. Трору, концепция университетов мирового класса Ж. Салми и Ф. Альтбаха, международные стандарты ESG 2015. Проведён сравнительный анализ опыта Узбекистана, Южной Кореи (программа BK21), Китая (инициатива «Двойной первый класс»), Сингапура и Казахстана. В результате разработаны практические рекомендации по расширению академической и финансовой независимости вузов, внедрению принципов корпоративного управления, формированию единой национальной системы внутреннего и внешнего обеспечения качества на основе стандартов ESG 2015.

Ключевые слова: высшее образование, трансформация, качество образования, система управления, аккредитация, цифровизация, академическая независимость, международные рейтинги, ESG 2015, стратегия «Узбекистан – 2030».

Abstract: This article examines the issues of transforming the higher education system of the Republic of Uzbekistan, creating effective management mechanisms, and establishing a quality assurance system. The aim of the research is to develop theoretical and methodological foundations for creating effective governance mechanisms and a quality assurance system in higher education, and
SJIF: 5.051

to propose practical recommendations. The study is based on M. Trow's theory of higher education massification, J. Salmi and P. Altbach's concept of world-class universities, and the international ESG 2015 standards. A comparative analysis of the experience of Uzbekistan, South Korea (BK21 programme), China ("Double First-Class" initiative), Singapore, and Kazakhstan was carried out. As a result, practical recommendations were developed for expanding the academic and financial autonomy of higher education institutions, introducing corporate governance principles, and forming a unified national system of internal and external quality assurance based on the ESG 2015 standards.

Keywords: *higher education, transformation, education quality, governance system, accreditation, digitalization, academic autonomy, international rankings, ESG 2015, "Uzbekistan – 2030" Strategy.*

КИРИШ

XXI асрнинг иккинчи чорагида олий таълим тизимининг трансформацияси нафақат миллий, балки глобал миқёсдаги долзарб масалага айланиб улгурди. Билимлар иқтисодиёти, рақамли инқилоб, сунъий интеллект технологияларининг жадал ривожланиши ва глобал меҳнат бозорининг ўзгариши олий таълим муассасалари (ОТМ) олдига мутлақо янги вазифалар қўймоқда. Бугунги кунда университетлар фақат билим бериш масканлари эмас, балки инновацион тадқиқотлар, инсон капитали ва иқтисодий рақобатбардошликнинг асосий генераторлари сифатида қаралмоқда.

Олий таълимни ривожлантириш бўйича халқаро тажриба шуни кўрсатмоқдаки, ўтган ярим аср мобайнида дунё олий таълим тизими сифат

жиҳатидан туб ўзгаришларга юз тутди. Америкалик машҳур социолог-олим Мартин Троу (Martin Trow) 1973 йилда ишлаб чиққан ва кейинчалик кенг тарқалган назариясига кўра, олий таълимнинг ривожланиши уч босқичга бўлинади: 18–22 ёшдаги аҳолининг қамров даражаси 15 фоизгача бўлган "элитар" босқич, 15–50 фоиз оралиғидаги "оммавий" босқич ва 50 фоиздан юқори бўлган "универсал" босқич [1]. Мазкур таснифга мувофиқ, олий таълимнинг ҳар бир босқичи нафақат миқдорий, балки сифат жиҳатидан ҳам бошқарув, молиялаштириш ва сифат таъминоти механизмларининг тубдан қайта кўриб чиқилишини талаб қилади.

Глобал рақобат шароитида жаҳон даражасидаги университетларни (World-Class Universities) шакллантириш масаласи айниқса долзарблик касб этди. Жаҳон банкининг етакчи эксперти Жамил Салми (Jamil Salmi) ўзининг машҳур "Жаҳон даражасидаги университетларни ташкил этиш муаммоси" (2009) номли тадқиқотида бундай университетларнинг учта асосий хусусиятини белгилаб берган: истеъдодларнинг (профессор-ўқитувчилар ва талабалар) юқори даражада жамланиши, етарли молиявий ресурслар билан таъминланиши ҳамда самарали бошқарув тизими, шу жумладан академик автономия ва стратегик кўриш [2]. Филип Алтбах (Philip G. Altbach) ва Ж. Салмининг 2011 йилда чоп этилган "Академик мукамаллик сари йўл" (The Road to Academic Excellence) китобида эса бундай университетларни шакллантиришнинг муваффақиятли стратегиялари таҳлил қилинган.

Европа олий таълим минтақасида (European Higher Education Area – ЕНЕА) таълим сифатини таъминлашнинг ягона тизими сифатида 2015 йил май ойида Ереванда (Арманистон пойтахти) ўтказилган вазирлар конференциясида қабул қилинган "Европа олий таълим минтақасида сифат SJIF: 5.051

таъминлашнинг стандартлари ва йўриқномалари" (European Standards and Guidelines for Quality Assurance – ESG 2015) ҳужжати алоҳида аҳамият касб этади [3]. Мазкур стандартлар ички сифат таъминоти (Internal Quality Assurance – IQA), ташқи сифат таъминоти (External Quality Assurance – EQA) ва сифат таъминоти агентликларининг фаолияти учун ягона мезонлар тизимини белгилаб берди.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги етти-саккиз йил мобайнида олий таълим тизимини трансформация қилиш бўйича кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Президентнинг 2019 йил 8 октябрдаги "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5847-сон Фармони билан тизимни ислох қилишнинг устувор йўналишлари белгилаб берилди [4]. Концепцияда олий таълим қамровини кенгайтириш, рақамли технологияларни жорий этиш, илмий-тадқиқот ишлари самарадорлигини ошириш, ОТМларнинг молиявий мустақиллигини таъминлаш каби асосий вазифалар кўйилди.

Олиб борилган тизимли ислохотлар натижасида сезиларли муваффақиятларга эришилди. Ўзбекистон Миллий статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2024/2025-ўқув йили бошида 18–23 ёшдаги аҳолини олий таълим билан қамраб олиш кўрсаткичи 47,7 фоизни ташкил этди ва бу 2014 йилга нисбатан 40,9 фоиз пунктга ўсди [5]. Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги маълумотиغا кўра, 2024 йилда республикадаги ОТМлар сони 211 тага етди, шундан 112 таси давлат, 30 таси хорижий ва 69 таси нодавлат олий таълим муассасаларидир. Жами талабалар сони 1 миллион 167 минг нафардан ошган [5]. Айни шу жараёнда мамлакатимиз М.

Троу таснифи бўйича "элитар" босқичдан "оммавий" босқичга ўтиб, "универсал" босқич остонасида турган бир пайтда (50 фоиз чегараси) бошқарув ва сифат таъминоти масалалари янада долзарб тус олди.

2023 йил 11 сентябрда тасдиқланган "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида олий таълим соҳаси бўйича аниқ мақсадли кўрсаткичлар белгилаб берилди: умумтаълим мактаблари ва академик литсейлар битирувчиларини олий маълумот билан 50 фоиз қамраб олиш, 10 та ОТМни жаҳоннинг нуфузли рейтинглари (QS, THE, ARWU) TOP-1000 рўйхатига киритиш ҳамда олий таълим битирувчиларининг доимий иш билан таъминланиш даражасини 65 фоизга етказиш [6].

Бу борада сезиларли натижалар қўлга киритилди. QS World University Rankings: Asia 2025 рейтингда Ўзбекистондан 23 та олий таълим муассасаси иштирок этди, шу жумладан Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти – Миллий тадқиқот университети (ТИИАМЭ-МТУ) ягона ОТМ сифатида ТОП-200га (159-ўрин) кириб, "Осиёнинг энг тез ривожланаётган университети" мақомига сазовор бўлди [7]. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети эса QS World University Rankings глобал рейтингда тарихда биринчи марта ТОП-1000 рўйхатига (781–790-ўринлар) киритилди [8].

Шу билан бирга, амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида бир қатор тизимий муаммолар ҳамон ўз ечимини кутиб турибди. Биринчидан, олий таълим муассасаларининг академик ва молиявий мустақиллиги ҳали етарли даражада таъминланмаган. Иккинчидан, таълим сифатини таъминлашнинг халқаро стандартларга (хусусан, ESG 2015 талабларига) тўлиқ мос келадиган ягона миллий тизими шаклланиш босқичида.

Учинчидан, бошқарув жараёнларида рақамли трансформация суръатлари тармоқ бўйича бир текис эмас. Тўртинчидан, талабалар, ўқитувчилар ва иш берувчиларнинг сифат таъминоти жараёнларидаги иштироки эҳтиёжлар даражасида эмас.

Тадқиқотнинг долзарблиги айнан шунда намоён бўладики, олий таълим қамровининг "универсал" босқичга яқинлашуви, халқаро рейтингларга чиқиш бўйича аниқ мақсадларнинг қўйилиши ва "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида белгиланган вазифаларни амалга ошириш зарурати – буларнинг барчаси самарали бошқарув ва сифат таъминоти тизимини яратиш масаласини миллий миқёсдаги стратегик муаммо даражасига кўтаради. Айни вақтда, миқдорий ўсиш сифат билан таъминланмаса, М. Троу таъкидлаганидек, олий таълимнинг оммавийлашуви унинг сифатини пасайтириш хавфини туғдиради [1].

Тадқиқотнинг мақсади – Ўзбекистон олий таълим тизимини трансформация қилиш шароитида самарали бошқарув механизмлари ва таълим сифатини таъминлаш тизимини яратишнинг назарий-методологик асосларини ишлаб чиқиш ва амалий тавсиялар таклиф этишдан иборат.

Тадқиқот вазифалари қуйидагилардан иборат: биринчидан, олий таълим трансформацияси ва сифат таъминотининг назарий асосларини ўрганиш; иккинчидан, Ўзбекистон олий таълим тизимининг ҳозирги ҳолатини таҳлил қилиш ва тизимий муаммоларни аниқлаш; учинчидан, ривожланган мамлакатлар (хусусан, Европа олий таълим минтақаси, Жанубий Корея, Сингапур, Хитой, Қозоғистон) тажрибасини қиёсий ўрганиш; тўртинчидан, миллий шароитга мослаштирилган бошқарув ва сифат таъминоти модели бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти – Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизими ва унинг бошқарув механизмлари. **Тадқиқот предмети** – олий таълимда самарали бошқарув ва сифат таъминоти тизимини шакллантириш билан боғлиқ ташкилий-ҳуқуқий, иқтисодий ва педагогик муносабатлар.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги ESG 2015 халқаро стандартлари асосида Ўзбекистон шароитига мослаштирилган олий таълим сифатини таъминлашнинг интеграл модели таклиф этилиши ва ОТМларни корпоратив бошқариш принциплари асосида ислоҳ қилиш бўйича аниқ механизмлар ишлаб чиқилишида намоён бўлади.

1. АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Олий таълимни трансформация қилиш, бошқарув ва сифат таъминоти масалалари бугунги кунда жаҳон илмий жамоатчилигининг кенг эътиборидаги тадқиқот соҳаларидан биридир. Мавзу бўйича мавжуд адабиётларни шартли равишда тўрт йирик гуруҳга бўлиш мумкин.

Биринчи гуруҳ — олий таълим оммавийлашуви ва трансформация назарияларига оид фундаментал тадқиқотлардир. Юқорида қайд этилганидек, бу йўналишнинг асосчиси Мартин Троу (M. Trow) ҳисобланади. Унинг "элитар — оммавий — универсал" учлик моделини нашр этган "Higher Education Quarterly" журналда П. Скотт (P. Scott, 2019) Троу қарашларини XXI аср шароитида қайта баҳолаб, олий таълимнинг "пост-оммавий" босқичга кириши концепциясини илгари сурди [9]. Хитойлик тадқиқотчи Б. Сю (Bowen Xu, 2021) "From massification towards post-massification" мақоласида Хитойнинг 1998 йилдан кейинги тажрибасини таҳлил қилиб,

оммавийлашув давридан кейинги босқичда сифат масаласи бошқарувнинг марказий вазифасига айланишини кўрсатиб берди [10].

Иккинчи гуруҳ — жаҳон даражасидаги университетлар (World-Class Universities) ва академик мукамаллик стратегияларига оид тадқиқотлардир. Ж. Салми (J. Salmi)нинг "The Challenge of Establishing World-Class Universities" (2009) монографияси бу йўналишдаги классик асарга айланди [2]. Унинг қарашларига кўра, жаҳон даражасидаги университет — истеъдодларнинг жамланиши, ресурсларнинг етарлилиги ва қулай бошқарув муҳитининг (favorable governance) уйғунлигидан вужудга келади. Ф. Алтбах ва Ж. Салми ҳамкорликда нашр этган "The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities" (The World Bank, 2011) китобида Жанубий Корея (POSTECH), Хитой (Цинхуа), Сингапур (NUS), Гонконг (HKUST) каби янги авлод тадқиқот университетларининг муваффақият омиллари таҳлил қилинган [11]. Шу йўналишда Ф. Алтбах ва Ж. Найт (J. Knight)нинг "The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities" (Journal of Studies in International Education, 2007) мақоласи муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унда глобаллашув ва интернационализация ўртасидаги фарқ концептуал даражада асосланган [12].

Учинчи гуруҳ — таълим сифатини таъминлаш ва акредитация назариялари ва амалиётига оид тадқиқотлардир. 2015 йил май ойида Ереванда қабул қилинган "Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area" (ESG 2015) ҳужжати ушбу йўналишдаги асосий халқаро ҳужжат сифатида қаралади [3]. ESG 2015 ҳужжати уч асосий қисмдан иборат: 1-қисм — олий таълим муассасаларида ички сифат таъминоти стандартлари (10 та стандарт); 2-қисм — ташқи сифат таъминоти SJIF: 5.051

стандартлари (7 та стандарт); 3-қисм — сифат таъминоти агентликлари стандартлари (7 та стандарт). Мазкур ҳужжатнинг 2027 йилги янги таҳрири устида ишлар олиб борилаётганини Е4 гуруҳи (ENQA, ESU, EUA, EURASHE)нинг 2024 йил Тирана коммюникесидида қайд этилди [13].

Тўртинчи гуруҳ — Ўзбекистон шароитида олий таълим тизимини ислоҳ қилиш, бошқариш ва сифатини баҳолашга оид маҳаллий тадқиқотлардир. Ушбу йўналишда сўнгги йилларда бир қатор муҳим нашрлар чоп этилди. Хусусан, 2023 йил декабрда Тошкент давлат иқтисодиёт университети (ТДИУ) томонидан 1302 саҳифали "Таълим сифатини таъминлаш олий таълим хизматлари бозорини ривожлантиришнинг асосий омили" номли электрон нашр чиқарилди. Нашрнинг таҳрир ҳайъатига Олий таълим, фан ва инновациялар вазир ўринбосари С. М. Бузрухонов, ТДИУ ректори Қ. А. Шарипов, профессорлар М. П. Эшов, С. К. Худойқулов, Г. К. Абдурахманова кабилар киритилган [14]. Шунингдек, Р. Бойтураеванинг "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси" мақоласи (STARS University журналі, 2023) концепция мазмунини таҳлил қилиб берган [15].

Шу билан бирга, мавжуд маҳаллий тадқиқотларнинг кўпчилиги, кўпинча, ислоҳотларнинг таркибий унсурларини алоҳида-алоҳида ўрганиб, бошқарув ва сифат таъминоти тизимини интеграл бирликда кўриб чиқувчи комплекс модель етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги кузатилади. Айни шу муаммо ушбу тадқиқот доирасида ҳал этилишига уринилади.

2. ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқот **аралаш методология** (mixed methodology) асосига қурилган бўлиб, унда сифат (qualitative) ва миқдорий (quantitative) таҳлил усуллари уйғунликда қўлланилди. Тадқиқот қуйидаги методлар асосида амалга оширилди:

Назарий усуллар: илмий-педагогик ва иқтисодий адабиётларни таҳлил қилиш (Алтбах, Салми, Троу, Найт каби олимларнинг асарлари), меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни (ПФ-5847, ПФ-60, ПФ-158, "Ўзбекистон – 2030" стратегияси ва бошқалар) системали ўрганиш, тарихий ва ҳозирги ҳолатни қиёсий таҳлил қилиш.

Эмпирик усуллар: Ўзбекистон Миллий статистика қўмитаси ва Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги расмий статистик маълумотлари (2014–2025 йй.); QS World University Rankings, Times Higher Education (THE) ва Academic Ranking of World Universities (ARWU) маълумотлари; ESG 2015 стандартлари асосидаги халқаро тажриба маълумотлари асосида статистик ва қиёсий таҳлил.

Қиёсий таҳлил усули ёрдамида Европа олий таълим минтақаси (ЕНЕА), Жанубий Корея, Сингапур, Хитой ва Қозоғистон тажрибаси ўрганилиб, Ўзбекистон шароитига мослаштириш имкониятлари кўриб чиқилди.

SWOT-таҳлил ёрдамида олий таълим тизимининг кучли томонлари (Strengths), заиф томонлари (Weaknesses), имкониятлари (Opportunities) ва таҳдидлари (Threats) аниқланди.

Тизимли ёндашув (system approach) олий таълимни бошқарув ва сифат таъминоти тизимининг ўзаро боғлиқ элементлари сифатида комплекс ўрганишга имкон берди.

Тадқиқот босқичлари: 1) муаммо ва дастлабки гипотезани шакллантириш; 2) назарий манбаларни тўплаш ва тизимлаштириш; 3) эмпирик маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш; 4) қиёсий хулосалар чиқариш; 5) амалий таклифлар ишлаб чиқиш.

3. НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

3.1. Ўзбекистон олий таълим тизимининг ҳозирги ҳолати: миқдорий ўсиш ва сифат масаласи

Сўнгги саккиз йил мобайнида (2017–2025) Ўзбекистон олий таълим тизими тарихий миқёсдаги миқдорий ўсишни кўрсатди. Қуйидаги жадвалда асосий кўрсаткичларнинг ўзгариш динамикаси келтирилган.

1-жадвал. Ўзбекистон олий таълим тизимининг асосий кўрсаткичлари динамикаси (2017–2024 йй.)

Кўрсаткич	2017 й.	2024 й.	Ўсиш
ОТМлар умумий сони	77	211	2,7 марта
жумладан давлат ОТМлари	67	112	67 %
жумладан нодавлат ОТМлари	0	69	—

Кўрсаткич	2017 й.	2024 й.	Ўсиш
жумладан хорижий ОТМ филиаллари	7	30	4,3 марта
Талабалар умумий сони (МИНГ)	270	1 167	4,3 марта
Олий таълим қамрови (18–23 ёш), %	9 %	47,7 %	5,3 марта

Манба: Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси, Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги маълумотлари асосида тузилди [5].

Мазкур маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, Ўзбекистон М. Троу таснифи бўйича расман "элитар" (15 % гача) босқичдан "оммавий" (15–50 %) босқичга ўтган ва ҳозирда "универсал" босқич (50 %+) оstonасида турибди. "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида 2030 йилгача қамровни 50 фоиздан юқорига кўтариш мақсад қилиб қўйилган [6]. Бу борада муҳим хулоса — миқдорий ўсиш суръатлари жуда юқори, аммо сифат таъминоти механизмлари шу даражада тез шаклланмаяпти.

3.2. Халқаро рейтинглардаги мавқе ва стратегик мақсадлар

Олий таълим муассасаларининг халқаро рейтинглардаги ўрни таълим сифатининг муҳим индикатори ҳисобланади. **QS World University Rankings: Asia 2025** маълумотларига кўра, Ўзбекистондан 23 та ОТМ ушбу рейтингда иштирок этди. Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти – Миллий тадқиқот университети (ТИИАМЭ-МТУ) 159-ўринни эгаллаб, аввалги йилги 249-ўриндан 90 поғонага кўтарилди ва SJIF: 5.051

"Осиёнинг энг тез ривожланаётган университети" мақомига сазовор бўлди [7]. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети **QS World University Rankings 2025** глобал рейтингида тарихда биринчи марта ТОП-1000 (781–790-ўринлар) рўйхатига киритилди ва "академик репутация" индексида 347-, "ишга жойлашиш репутацияси" индексида 540-ўринни қўлга киритди [8].

Шу билан бирга, Қозоғистон билан таққосланганда сезиларли фарк кузатилади. **QS Central Asia 2026** маълумотларига кўра, минтақадаги етакчи учлик – Эл-Фараби номидаги Қозоқ миллий университети, Л. Н. Гумилёв номидаги Евроосиё миллий университети ва Сатпаев университети – барчаси Қозоғистонда жойлашган. Бу ҳолат Ўзбекистон ОТМлари олдида турган рақобатнинг даражасини яққол кўрсатади.

"Ўзбекистон – 2030" стратегиясида 10 та ОТМни жаҳоннинг нуфузли рейтингларининг (QS, THE, ARWU) ТОП-1000га киритиш стратегик мақсад қилиб қўйилган [6]. Бу мақсадга эришиш учун Ж. Салми таклиф этган учлик – истеъдодлар (talent), ресурслар (resources) ва бошқарув (governance) уйғунлиги принципини амалга ошириш зарур [2].

3.3. Ривожланган мамлакатлар тажрибасининг қиёсий таҳлили

Олий таълимни трансформация қилишнинг муваффақиятли халқаро тажрибаси бўйича қуйидаги мамлакатлар тажрибаси алоҳида эътиборга лойиқ.

3.3.1. Жанубий Корея тажрибаси: "Brain Korea 21" дастури

Жанубий Корея 1990-йилларнинг охирида ўз олий таълим тизимини тубдан трансформация қилишга киришди. 1999 йилда Кореянинг Таълим SJIF: 5.051

вазирлиги томонидан "Brain Korea 21" (BK21) дастури ишга туширилди. Унинг мақсади — Корея университетларини жаҳон даражасида рақобатбардош қилиш ва юқори малакали тадқиқотчиларни тайёрлашдан иборат эди. Дастур кетма-кет тўрт босқичда амалга оширилди [16]:

- BK21 Фаза I (1999–2005): университетларга 1,4 миллиард АҚШ доллари ажратилди;
- BK21 Фаза II (2006–2012): малакали иштирокчиларга 2,1 миллиард АҚШ доллари йўналтирилди;
- BK21 PLUS (2013–2019): дастурнинг учинчи босқичи ижодий иқтисодиёт учун кадрлар тайёрлашга қаратилди;
- BK21 FOUR (2020–2027): дастурнинг тўртинчи босқичи Сеул миллий университети (SNU), Корея университети (KU) ва бошқа етакчи ОТМларда амалга оширилмоқда.

BK21 дастурининг асосий ютуғи — у Корея университетларидан ҳар йили SCI индексли журналларда чоп этилаётган мақолалар сонини сезиларли даражада оширди. Шу даврда Йонсей, Корея, Сонгюнган ва Ханьянг каби тўрт янги тадқиқот университети жаҳон илмий харисасида ўз ўрнини топди. RAND корпорациясининг 2008 йилги мониторингида BK21 дастури "оламдаги энг муваффақиятли давлат таълим ташаббусларидан бири" сифатида баҳоланди [16, 17].

3.3.2. Хитой тажрибаси: "Икки бирламчи синф" ташаббуси

Хитой XX асрнинг охиридан бошлаб олий таълим тизимини ислоҳ қилишнинг кенг кўламли узоқ муддатли стратегиясини амалга оширмоқда.

Унинг асосий босқичлари:
SJIF: 5.051

1) **"211 Лойихаси" (1995–2016):** 112 та етакчи Хитой университетининг илмий-тадқиқот салоҳиятини оширишга йўналтирилган дастур. Биринчи босқичда (1996–2000) тахминан 2 миллиард АҚШ доллари ажратилди.

2) **"985 Лойихаси" (1998–2016):** 39 та элита университетни жаҳон даражасига кўтариш дастури. 1999–2002 йилларда биринчи босқичда 14 миллиард юань (~2 миллиард АҚШ доллари), иккинчи босқичда (2003–2007) кўшимча 18,9 миллиард юань ажратилди. Сингхуа университети энг кўп — 3,991 миллиард юань илмий-тадқиқот маблағларини олди [18].

3) **"Икки бирламчи синф" (Double First-Class) ташаббуси (2015 й.дан ҳозиргача):** 2015 йилда Хитой Давлат Кенгаши томонидан эълон қилинган бу дастур аввалги 211 ва 985 лойиҳаларини бирлаштириб, 147 та университет ва 465 та илмий йўналишни 2050 йилгача жаҳон даражасига чиқаришни мақсад қилди. Дастур учун жами 167 миллиард юань (~18 миллиард фунт-стерлинг) ажратилган бўлиб, ресурсларнинг 70 % дан кўпроғи STEM (фан, технология, муҳандислик, математика) йўналишларига йўналтирилди [19, 20].

Натижада, 2018 йилда 11 та Хитой университети QS World University Rankings рейтингда ТОП-100га кирди, 73 та университетнинг 576 та йўналиши жаҳоннинг ТОП-500 рўйхатидан ўрин олди. 2024 йилга келиб Цинхуа университети QS глобал рейтингда 14-ўринни, Пекин университети 17-ўринни эгаллаб турибди.

3.3.3. Сингапур тажрибаси: марказлашган бошқарув ва йирик инвестициялар

Сингапур олий таълимни ривожлантиришда узок муддатли мақсадли инвестициялар стратегиясини танлади. Сингапур Миллий университети (NUS) ва Нанянг технологик университети (NTU) ҳукуматнинг доимий қўллаб-қувватлаши натижасида ҳозирда QS World University Rankings 2026 рейтингда мос равишда 8- ва 12-ўринларни эгаллаб турибди. Сингапур моделининг асосий хусусиятлари: 1) университетларга юқори даражада академик автономия бериш; 2) хорижий профессор-ўқитувчиларни жалб қилиш (NUS профессор-ўқитувчиларининг 60 фоиздан кўпроғи хорижий вакиллар); 3) инглиз тилини таълим тили сифатида қўллаш; 4) аниқ КРІ-индикаторлар асосида мақсадли молиялаштириш.

3.3.4. Қозоғистон тажрибаси: "Болашақ" дастури ва академик мустақиллик

Қозоғистон 1993 йилдан бошлаб "Болашақ" халқаро таълим грант дастурини амалга оширмоқда. Шу даврда жаҳоннинг етакчи университетларида 13 минг нафардан кўпроқ қозоғистонлик талабалар таълим олишди. 2011 йилда Назарбоев Университети ташкил этилиб, унга махсус ҳуқуқий мақом ва тўлиқ академик автономия берилди. QS World University Rankings: Central Asia 2026 рейтингда минтақанинг етакчи учта университети — Эл-Фараби номидаги Қозоқ миллий университети, Л. Н. Гумилёв номидаги Евроосиё миллий университети ва Сатпаев университети — барчаси Қозоғистонда жойлашган. Қозоғистон тажрибаси Ўзбекистон учун айниқса муҳим, чунки иккала мамлакат шу минтақадаги ўхшаш стартли позицияда (Совет даври мероси) бўлган бўлса-да, Қозоғистон академик автономия ва халқаро интеграцияда олдинроқ қадам ташлади.

2-жадвал. Қиёсий таҳлил: танланган мамлакатларнинг олий таълимни трансформация қилиш стратегиялари

Мамлакат	Асосий стратегия / дастур	Инвестиция хажми	Натижа (QS 2026)
Жанубий Корея	БК21 (1999 й.дан), БК21 FOUR (2020–2027)	~3,5 млрд АҚШ долл. (I+II фазалар)	ТОП-100да 6 та ОТМ
Хитой	"211 Лойиҳаси", "985 Лойиҳаси", "Double First-Class" (2015 й.дан)	167 млрд юань (~24 млрд АҚШ долл.)	ТОП-100да 11 та ОТМ
Сингапур	NUS ва NTU га мақсадли инвестиция, академик автономия	Йиллик 2,5+ млрд Сингапур долл.	NUS – 8, NTU – 12 ўрин
Қозғоғистон	"Болашақ" дастури, Назарбоев университети,	"Болашақ" доирасида ~270 млн АҚШ долл.	Бир ОТМ ТОП-200да (~165 ўрин)

Мамлакат	Асосий стратегия / дастур	Инвестиция хажми	Натижа (QS 2026)
	академик автономия		
Ўзбекистон	ПФ-5847, "Ўзбекистон – 2030" стратегияси	Маълумотлар очик эълон қилинмаган	Бир ОТМ ТОП-1000да; ТИИАМЭ – Осиё ТОП-200да

Манба: QS World University Rankings 2026, мамлакатлар расмий маълумотлари ва Жаҳон банки тадқиқотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.

Қиёсий таҳлил шуни кўрсатадики, барча муваффақиятли мамлакатлар иккита умумий хусусиятга эга: 1) узоқ муддатли, изчил, давлат томонидан кафолатланган мақсадли молиялаштириш; 2) танланган етакчи ОТМларга кенг академик ва молиявий мустақиллик бериш. Ўзбекистон ҳозирги ислохот босқичида турган бўлса-да, юқори натижаларга эришиш учун узоқ муддатли мақсадли инвестициялар, академик мустақилликни тўлиқ таъминлаш ва халқаро интеграция ҳаракатларини янада фаоллаштириш зарур.

3.4. Самарали бошқарув модели: Ўзбекистон учун тавсиялар

Ўзбекистон шароитида ОТМларни самарали бошқариш модели қуйидаги асосий элементларни ўз ичига олиши лозим.

Биринчидан, академик ва молиявий мустақилликни таъминлаш.

Ж. Салми қарашларига кўра, жаҳон даражасидаги университетларнинг асосий хусусиятларидан бири – уларнинг бошқарув, миссия ва йўналишни белгилашдаги юксак автономияси [2]. Ўзбекистонда 2019 йилдан бошлаб бир қатор ОТМларга (УМТ, ТДИУ, СамДУ, БухДУ ва бошқалар) кенгайтирилган мустақиллик бериш бошланди. Лекин академик автономия молиявий мустақиллик билан тўлдирилиши керак: ОТМларнинг бюджетдан ташқари даромадларни мустақил тасарруф этиш, фарма-таълимий хизматлар, илмий грантлар, эндаументлар орқали даромад топиш имконияти кенгайтирилиши лозим.

Иккинчидан, корпоратив бошқарув принципларини жорий этиш.

Кузатув кенгашлари (Supervisory Boards) тизимини самарали йўлга қўйиш. Қозоғистон тажрибасида бу институт натижали ишламоқда — кенгаш аъзолари орасида хорижлик мутахассислар, бизнес вакиллари ва жамоат фаоллари бор. Шунингдек, Жанубий Корея POSTECH тажрибасида бошланғич босқичдаёқ хорижий олимлар (диаспорадан фойдаланиш) жалб қилинган [11].

Учинчидан, рақамли бошқарув платформаси. ОТМларни ягона рақамли экосистемага бирлаштириш, талаба, ўқитувчи, илмий тадқиқот, молия, инфратузилма каби барча модулларни ягона тизимда бошқариш. Ҳозирда HEMIS (Higher Education Management Information System) тизими шу мақсадда жорий этилмоқда, лекин уни янги авлод сунъий интеллект имкониятлари билан кенгайтириш зарур.

Тўртинчидан, KPI асосидаги баҳолаш. Ректор, проректор, факультет ва кафедра раҳбарларининг фаолиятини рақамли кўрсаткичлар (KPI) асосида
SJIF: 5.051

баҳолаш тизими. Кўрсаткичлар таркибида илмий мақолалар сони (Scopus / Web of Science), халқаро грантлар, талабалар қониқиш индекси, битирувчиларнинг ишга жойлашиш даражаси, халқаро ҳамкорликлар сони киритилиши керак.

3.5. Сифат таъминотининг интеграл модели

ESG 2015 стандартлари асосида Ўзбекистон шароитига мослаштирилган сифат таъминотининг икки даражали модели таклиф этилади.

Ички сифат таъминоти (Internal Quality Assurance – IQA): ҳар бир ОТМда мустақил Сифат таъминоти маркази (Quality Assurance Center) ташкил этилиши; ўқув режа ва дастурларни даврий равишда (3 йилда бир марта) қайта кўриб чиқиш; талабалар фикрини сўровномалар орқали ўрганиш ва натижаларни ҳисобга олиш; иш берувчилар билан ҳамкорликда битирувчилар таҳлили; профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириб бориш тизими.

Ташқи сифат таъминоти (External Quality Assurance – EQA): Олий таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси томонидан мунтазам акредитация ўтказилиши; халқаро акредитация агентликлари (ASIIN, AQAS, FIBAA, ABET) билан ҳамкорлик; ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education) ва EQAR (European Quality Assurance Register) тизимига интеграция учун ҳаракатлар.

3.6. Ўзбекистон олий таълим тизимининг SWOT-таҳлили

Олиб борилган тадқиқот натижалари асосида Ўзбекистон олий таълим тизимининг SWOT-таҳлили амалга оширилди.

3-жадвал. Ўзбекистон олий таълим тизимининг SWOT-таҳлили

Кучли томонлар (Strengths)	Заиф томонлар (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • Давлат сиёсий ҳошиш-иродасининг мавжудлиги (ПФ-5847, "Ўзбекистон – 2030"); • Қамровнинг тез ўсиб бориши (9 % → 47,7 %); • Хорижий ОТМ филиалларининг ўсиши (7 → 30); • Ёш ва меҳнатга лаёқатли аҳолининг катта улуши (медиан ёш ~28); • Узлуксиз ислоҳот суръатлари. 	<ul style="list-style-type: none"> • Академик ва молиявий мустақилликнинг чекланганлиги; • Илмий-тадқиқот фаолияти самарадорлигининг паст даражаси; • Профессор-ўқитувчилар таркибининг кексайиб бориши; • Халқаро рейтинглардаги мавқенинг паст бўлиши; • Иш берувчилар билан алоқанинг етарли эмаслиги.
Имкониятлар (Opportunities)	Таҳдидлар (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • Минтақавий таълим ҳаби бўлиш салоҳияти; • Халқаро акредитация агентликлари билан ҳамкорлик; • Сунъий интеллект ва EdTech технологияларнинг 	<ul style="list-style-type: none"> • Талабалар сонининг тез ўсиши натижасида сифатнинг пасайиш хавфи (М. Троу гипотезаси); • Глобал "мия дренажи" — иқтидорли ёшларнинг хорижга кетиши;

Кучли томонлар (Strengths)	Заиф томонлар (Weaknesses)
<p>ривожланиши; • Хорижлик талабаларни жалб қилиш бозорининг кенгайиши; • Корея, Хитой ва Сингапур тажрибасини мослаштириш имконияти.</p>	<p>Иқлим ўзгариши ва демографик босим; • Қозоғистон ва бошқа рақобатдош минтақавий ОТМларнинг устунлиги; • Молиявий ресурсларнинг етишмаслиги.</p>

Манба: муаллиф томонидан тузилди.

4. ХУЛОСА ВА АМАЛИЙ ТАВСИЯЛАР

Олиб борилган тадқиқот натижалари асосида Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини самарали трансформация қилиш бўйича қуйидаги асосий хулоса ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилди.

4.1. Асосий хулосалар

Биринчидан, Ўзбекистон олий таълим тизими сўнгги етти-саккиз йилда ОТМлар сони 2,7 марта, талабалар сони 4,3 марта, қамров даражаси 9 фоиздан 47,7 фоизга ўсиб, миқдорий жиҳатдан "элитар" босқичдан "оммавий" босқичга ўтган. Бу глобал миқёсда жуда сезиларли ютуқ бўлиб, ушбу суръатлар Хитой, Жанубий Корея каби етакчи мамлакатлар тажрибасига солиштириш мумкин. Бироқ М. Троу таъкидлаганидек, миқдорий ўсиш сифат таъминоти билан биргаликда бориши шарт; акс ҳолда таълим сифатининг пасайиш хавфи юзага келади.

Иккинчидан, ҳозирги бошқарув тизимининг асосий чекловлари — ОТМларнинг чекланган академик ва молиявий мустақиллиги, корпоратив SJIF: 5.051

бошқарув принципларининг тўлиқ жорий этилмаганлиги, ҳамда КРІ асосидаги шахсий жавобгарлик тизимининг шакллантирилмаганлиги ҳисобланади.

Учинчидан, сифат таъминоти тизими ESG 2015 халқаро стандартлари талабларига тўлиқ мос келадиган миллий тузилма сифатида ҳали шаклланмаган. Ҳозиргача Олий таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси асосий ваколатли орган сифатида фаолият юритиб келаётган бўлса-да, мустақил, профессионал ва ENQA / EQAR халқаро тармоғига интеграциялашган агентликлар йўқлиги муаммо бўлиб қолмоқда.

Тўртинчидан, халқаро рейтинглардаги мавқе масаласида сезиларли ютуқлар бўлгани (УМТ ТОП-1000да, ТИИАМЭ Осиё ТОП-200да) билан "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида қўйилган 10 та ОТМни ТОП-1000га киритиш мақсадига эришиш учун жадал ҳаракатлар, мақсадли инвестициялар ва изчил институтционал ислоҳотлар талаб этилади.

Бешинчидан, Жанубий Корея (ВК21), Хитой ("Двойной первый класс"), Сингапур ва Қозоғистон ("Болашақ") тажрибаси шуни кўрсатадики, муваффақиятли трансформация учун беш зарурий шарт мавжуд: 1) узок муддатли давлат стратегияси ва унга мос молиялаштириш; 2) танланган етакчи ОТМларга кенгайтирилган академик ва молиявий мустақиллик бериш; 3) хорижий олимлар, шу жумладан диаспорадан фойдаланиш; 4) илмий тадқиқот фаолиятининг устуворлиги; 5) халқаро интеграция ва инглиз тилида таълим бериш дастурларини ривожлантириш.

4.2. Амалий тавсиялар

Тадқиқот натижаларига кўра, қуйидаги аниқ амалий тавсиялар таклиф этилади.

4.2.1. Бошқарув тизимини такомиллаштириш бўйича

Тавсия 1. Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги томонидан 2026–2030 йилларга мўлжалланган "Ўзбекистон олий таълимининг академик мустақиллиги Дорожна харитаси"ни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш. Унда уч босқичли мустақиллик модели (минимал – кенгайтирилган – тўлиқ автономия) бўйича ОТМларни босқичма-босқич ўтказиш тартиби белгилаб қўйилиши керак.

Тавсия 2. Барча давлат ОТМларида Кузатув кенгашлари (Supervisory Boards) ташкил этиш ва уларга ҳақиқий бошқарув ваколатлари бериш. Кенгаш таркибининг камида 30 фоизи — хорижий мутахассислар (диаспорадан фойдаланиш), 30 фоизи — иш берувчилар вакиллари, қолгани — давлат вакиллари ва академик жамоатчилик бўлиши таклиф этилади.

Тавсия 3. Ректорлар учун ягона миллий рақамли KPI-картаси (rectorscorecard.uz) ишлаб чиқиш. Унда камида 12 та индикатор бўйича йиллик ва уч йиллик мониторинг олиб борилиши керак: илмий мақолалар сони (Scopus / WoS), Хирш индекси, халқаро грантлар, талабалар қониқиш индекси, битирувчиларнинг ишга жойлашиш даражаси (бир йил ва уч йил), халқаро ҳамкорликлар сони, хорижлик талабалар улуши, ўзбекистонлик талабалар улуши хорижда, эндаумент жамғармаси, патентлар, инновацион стартаплар сони, рейтинглардаги ўрин.

Тавсия 4. NEMIS тизимини сунъий интеллект асосида ривожлантириш — "NEMIS 2.0" платформасини яратиш. У қуйидаги модулларни ўз ичига

олиши керак: AI-аналитика, талаба муваффақиятини башорат қилиш модули, чет тилидаги ОТМларга мобиллик платформаси, илмий тадқиқот менежменти модули, маблағ жалб қилиш CRM-тизими.

4.2.2. Молиявий механизмларни такомиллаштириш бўйича

Тавсия 5. "Ўзбекистон – 2030" стратегияси доирасида "Ўзбекистон жаҳон университетлари – 2035" миллий мақсадли дастурини ишлаб чиқиш (Жанубий Кореянинг BK21 ва Хитойнинг Double First-Class дастурлари аналогиди). Дастур доирасида биринчи босқичда (2026–2030) танланган 10 та ОТМга мақсадли давлат гранти ажратилиши: ҳар бирига камида 50 миллион АҚШ долларидан, жами 500 миллион АҚШ доллари миқдорида. Иккинчи босқичда (2031–2035) — қўшимча 1 миллиард АҚШ доллари.

Тавсия 6. ОТМлар учун эндаумент жамғармаларини ҳуқуқий мустақкамлаш ва солиқ имтиёзлари беришни таъминлайдиган "Ўзбекистон Республикаси Олий таълимдаги эндаумент жамғармалари тўғрисида"ги қонунни қабул қилиш. Жамғармаларга ҳомийлик ажратувчи юридик ва жисмоний шахсларни даромад солиғидан озод қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш.

Тавсия 7. Натижаларга йўналтирилган молиялаштириш (performance-based funding) тизимига босқичма-босқич ўтиш. Давлат бюджетидан ОТМларга йўналтириладиган маблағларнинг камида 30 фоизи натижавий КРІ-кўрсаткичларга боғлиқ бўлиши керак.

4.2.3. Сифат таъминоти тизимини яратиш бўйича

Тавсия 8. Олий таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси базасида ёки мустақил юридик шахс сифатида "Ўзбекистон таълим сифати
SJIF: 5.051

агентлиги" (UzAQA — Uzbek Agency for Quality Assurance) ташкил этиш. Унга ҳуқуқий ва молиявий мустақиллик бериш, ENQA Membership рўйхатига киритилиш учун зарур ҳужжатларни тайёрлаш ва ариза бериш. 2030 йилгача EQAR (European Quality Assurance Register) рўйхатига киритилишга эришиш.

Тавсия 9. ESG 2015 халқаро стандартларининг расмий ўзбекча таржимасини амалга ошириш ва уни Ўзбекистоннинг миллий сифат сиёсатининг ҳужжатига айлантириш. Барча ОТМларда ESG 2015 1-қисми (10 та стандарт) бўйича ички сифат таъминоти тизимини амалга ошириш, 2028 йилгача барча давлат ОТМларининг ESG-мутаносиблик сертификатини олиши.

Тавсия 10. Танланган 25 та етакчи ОТМ доирасида халқаро акредитация дастурларини ишга тушириш — ASIIN (Германия) муҳандислик йўналишлари учун, AACSB (АҚШ) бизнес ва иқтисодий йўналишлар учун, АВЕТ (АҚШ) техник йўналишлар учун, FIBAA (Германия) гуманитар йўналишлар учун. Ҳар бир ОТМда камида учта ўқув дастурининг халқаро акредитация дан ўтиши шартлиги.

4.2.4. Илмий-педагогик кадрлар тизимини такомиллаштириш бўйича

Тавсия 11. "Иқтидорлар – Ватанга қайтиш" (Talent Return Program) дастурини ишга тушириш. Дастур доирасида хорижий етакчи университетларда ишлаб ёки ўқиётган ўзбекистонлик олимларни мамлакатга жалб қилиш учун рағбатлантириш пакети: рақобатбардош маош (халқаро даражада), илмий тадқиқот учун стартап-грант, болалар учун таълим

имтиёзлари, уй-жой бўйича дастур. Камида 500 та хорижий иқтидорни жалб қилиш мақсади.

Тавсия 12. ОТМ профессор-ўқитувчилари маошларини босқичма-босқич ошириш дастури. 2030 йилгача докторлик даражали профессорлар ўртача маошини камида 3 минг АҚШ долларига, доцентларни 2 минг АҚШ долларига етказиш. Бунда давлат бюджети, ОТМларнинг бюджетдан ташқари даромадлари ва халқаро грантлар манбаларини бирлаштириш.

Тавсия 13. Tenure track тизимини жорий этиш — ёш олимларни 6 йиллик муддатга ишга қабул қилиш, шу муддатда уларнинг илмий ва педагогик фаолияти баҳоланиб, муваффақиятли ҳолатда умрбод вазифасига тайинланиш тизими (Жанубий Корея ва Хитой моделида).

4.2.5. Халқаро интеграция бўйича

Тавсия 14. Ўзбекистон Бологня жараёнига (European Higher Education Area – EHEA) расмий аъзо бўлиш масаласини кўриб чиқиш. Бунинг учун конунчилик базасини ЕНЕА талабларига мослаштириш, диплом кўшимчасини (Diploma Supplement) Европа намунасида жорий этиш, ECTS кредитлар тизимини тўлиқ амалга ошириш.

Тавсия 15. "Ўзбекистон – Марказий Осиё минтақавий таълим хаби" концепциясини ишлаб чиқиш. 2030 йилгача хорижлик талабалар сонини 100 минг нафарга етказиш (ҳозирда тахминан 20 минг). Бу учун соддалаштирилган виза тартиби, инглиз тилидаги ўқув дастурларининг кенгайтирилиши, халқаро талабалар учун стипендиялар жорий этилиши керак.

4.3. Тадқиқотнинг чекловлари ва истиқболли йўналишлари

Ушбу тадқиқот, асосан, иккиламчи манбалар (статистик маълумотлар, илмий адабиётлар, меъёрий ҳужжатлар) асосида олиб борилди. Истикболда қуйидаги йўналишларда чуқурроқ тадқиқотлар олиб бориш зарур: 1) барча давлат ОТМ ректорлари, проректорлари, факультет деканлари иштирокидаги ҳамма йирик миллий миқёсдаги социологик сўровнома; 2) талабалар ва иш берувчиларнинг сифат бўйича таҳлили; 3) Ўзбекистон шароитида ECTS ва Болонья тизимини амалга ошириш муаммоларининг чуқур ўрганилиши; 4) рақамли бошқарув ва AI-нинг олий таълимга интеграциясининг таъсири; 5) ОТМлар эндаумент жамғармалари моделини ишлаб чиқиш.

Хулоса қилиб айтганда, олий таълимни трансформация қилиш — бу узок муддатли, тизимли ва кенг қамровли жараён бўлиб, миқдорий ўсишни сифат таъминоти ва самарали бошқарув билан уйғунлаштириш бугунги кунда Ўзбекистон олий таълими олдида турган асосий стратегик вазифадир. Юқорида келтирилган 15 та аниқ амалий тавсиянинг изчил амалга оширилиши "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида қўйилган мақсадларга эришишда муҳим омил бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Trow M. Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII // International Handbook of Higher Education. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 243–280.
2. Salmi J. The Challenge of Establishing World-Class Universities. – Washington, DC: The World Bank, 2009. – 136 p.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG 2015). – Brussels: ENQA, ESU, EUA, EURASHE, 2015. – 32 p. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5847-сон Фармони. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-4545884>
5. Daryo. Ўзбекистонда олий таълимга қамров 40,9 фоизга ошди // 2025 йил 17 апрель. URL: <https://daryo.uz/2025/04/17/ozbekistonda-oliy-talimga-qamrov-409-foizga-oshdi>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги "Ўзбекистон – 2030" стратегияси тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.
7. QS World University Rankings: Asia 2025. – Quacquarelli Symonds Ltd., 2024. URL: <https://www.qs.com/insights/rankings-released-qs-world-university-rankings-asia-2025>

8. National University of Uzbekistan in the ranking of top-1000 world universities.
– NUUz official portal. URL: <https://nuu.uz/en/ozmu-dunyoning-top-1000-talik-universitetlari-reytingida/>
9. Scott P. Martin Trow's elite-mass-universal triptych: Conceptualising Higher Education development // Higher Education Quarterly. – 2019. – Vol. 73, No. 4. – P. 496–506.
10. Xu B. From massification towards post-massification: Policy and governance of higher education in China // ECNU Review of Education. – 2021. – Vol. 4, No. 4. – P. 1–22.
11. Altbach P. G., Salmi J. (Eds.). The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities. – Washington, DC: The World Bank, 2011. – 391 p.
12. Altbach P. G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities // Journal of Studies in International Education. – 2007. – Vol. 11, No. 3-4. – P. 290–305.
13. ENQA. The Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG). – European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2024. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>
14. Таълим сифатини таъминлаш олий таълим хизматлари бозорини ривожлантиришнинг асосий омили: илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДИУ, 2023. – 1302 б.
15. Бойтураева Р. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси // Современные тенденции

- инновационного развития науки и образования в глобальном мире. – 2023.
– Т. 1, № 3. – С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp127-133>
16. Byun K., Jon J., Kim D. Quest for building world-class universities in South Korea: outcomes and consequences // Higher Education. – 2013. – Vol. 65. – P. 645–659.
17. Shin J. C. Building world-class research university: The Brain Korea 21 project // Higher Education. – 2009. – Vol. 58, No. 5. – P. 669–688.
18. Project 985: Historical analysis and impact on Chinese higher education // Higher Education Forum, University of Cambridge. – Vol. 15, No. 1. – P. 44–62.
19. Liu Q., Turner D., Jing X. The "Double First-Class Initiative" in China: Background, Implementation, and Potential Problems // Beijing International Review of Education. – 2019. – Vol. 1, No. 1. – P. 92–108.
20. Sustainable Development of Industry-Specific Universities in China Under the "Double First-Class" Initiative // Sustainability. – MDPI, 2025. – Vol. 17, No. 13. – Article 5736.
21. Altbach P. G. Global Perspectives on Higher Education. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016. – 336 p.
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги "2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги ПФ-60-сон Фармони.

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрдаги "Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-6097-сон Фармони.
24. Marginson S. The worldwide trend to high participation higher education: Dynamics of social stratification in inclusive systems // Higher Education. – 2016. – Vol. 72, No. 4. – P. 413–434.
25. Hazelkorn E. Rankings and the Reshaping of Higher Education: The Battle for World-Class Excellence. – 2nd ed. – London: Palgrave Macmillan, 2015. – 304 p.

Мақола жами 25 та манбага асосланган.